

Statius

Rondom Rome en Napels
Gelegenheidsgedichten

vertaald, ingeleid en toegelicht door
Mark Nieuwenhuis

Damon

Inhoud

5

Inleiding 7

Bibliografie 15

Rondom Rome en Napels 17

Voorwoord 19

1 Het zeventiende consulaat van zijne keizerlijke
hoogheid Domitianus 21

2 Een dankwoord voor keizer Augustus
Germanicus Domitianus 23

3 De Via Domitiana 26

4 Een brief aan Vitorius Marcellus 32

5 Een ode voor Septimius Severus 36

6 De Herculessculptuur van Novius Vindex 39

7 Een ode voor Vibius Maximus 43

8 Een gelukwens voor Julius Menecrates 46

9 Speelse hendecasyllaben voor Plotius Grypus 49

Toelichting 51

Aantekeningen 69

Over de vertaler 83

Inleiding

Stadius' dichtwerk, en dan vooral de *Silvae*, vormt de voornaamste bron van gegevens over zijn leven. Omstreeks het jaar 50 werd hij geboren in Napels, waar zijn vader, een befaamde dichter, werkzaam was als leraar retorica en poëzie. In de rijke culturele omgeving van de baai van Napels kreeg de jonge Stadius de Griekse en Latijnse klassiekers thuis als het ware met de papelepel ingegoten. Voorbestemd tot dichter zou hij in de voetsporen van zijn vader treden.

Tijdens Stadius' tienerjaren verhuisde het gezin naar Rome, waar zijn vader kinderen van de hoogste kringen onderwees, wellicht zelfs de jonge Domitianus. Het landgoed dat de dichter van de *Silvae* bezat in Alba, nabij Rome, was wellicht een geschenk van Vespasianus aan Stadius' vader, die daar na zijn dood in 90 was begraven. In Rome hield de jonge Stadius voor een publiek van senatoren zijn eerste voordrachten uit eigen werk.

In de jaren 80-92 werkte hij aan zijn bekendste werk, de *Thebaïs*, een epos in twaalf boeken. Deze bewerking van het mythologische verhaal over de zeven tegen Thebe verhaalt over de strijd tussen de broers Eteocles en Polynices om de macht in Thebe. Verhaalstof ontleende hij aan tragedies van Aeschylus, Sophocles en Euripides en Seneca's *Phoenissae*. In de epische stijl was Vergilius zijn grote voorbeeld, de grote meester die in Stadius' geboortestad had gestudeerd, gewerkt en begraven was. De *Achilleïs*, het epos waar Stadius aan begon na publicatie van de *Thebaïs*, bleef onvoltooid. Bewaard gebleven zijn boek 1 en een deel van boek 2, in totaal 1127 hexameters.

De handeling breekt af tijdens het verblijf van de jonge Achilles op het eiland Scyrus bij koning Lycomedes. Van een gedicht over Domitianus' Germaanse oorlogen zijn niet meer dan vier regels bewaard gebleven. Evenmin overgeleverd is een libretto, *Agave*, voor de mimespeler Paris, genoemd door Juvenalis. Deze dichter van vileine satiren spreekt over Statius' populariteit:

'Men rende naar Statius' charmante stemgeluid en populaire *Thebais*, toen die publiekslieveling de stad verblijdde met een toegezegde voordracht! Met zoveel bekoring wist hij hun hart te boeien, met zoveel genot luisterde men. Maar al heeft hij in het theater de banken laten barsten, hij lijdt toch honger als hij zijn maagd *Agave* niet verkoopt aan Paris.' (7.82-88; vertaling Piet Schrijvers).

Juvenalis is de enige tijdgenoot die Statius noemt; Martialis, Plinius Minor, Silius Italicus, Valerius Flaccus en Quintilianus doen dat niet. In hun poëzie lijken de dichters onder hen wel op elkaar te reageren. Vooral van Martialis en Statius valt op dat zij elkaar niet noemen; beide dichters verbleven immers in Rome, richtten hun verzen soms aan dezelfde patrons en schreven gelegenheidsgedichten (deels) over dezelfde thema's, al verschilden zij in genre. Martialis is de meester van het epigram, het korte gedicht, Statius is een epische dichter die op latere leeftijd 'korte' gedichten (de *Silvae*) schreef. Anders dan Martialis, die geen blad voor de mond neemt en vaak grove en schunnige verzen schrijft, schuwt Statius schuttingtaal en grofheid. In hun eerbetoon aan Domitianus, na zijn dood door schrijvers als Plinius Minor en Tacitus als een monster afgeschilderd, vinden ze elkaar wel weer.

In navolging van zijn vader, die meer dan eens op belangrijke festivals en spelen werd gelauwerd, won Statius in 90 de Albaanse spelen, zoals hij trots vermeldt in *Silvae* 4.2.64-67.

In 95 keerde hij terug naar Napels, waar hij (waarschijnlijk) een jaar later stierf, kort voor de dood van Domitianus, die in september 96 werd vermoord.

Een leven rondom Rome en Napels. Een dichter die wel eens is aangeduid als een man met drie harten: Napolitaans, Grieks en Romeins. Dankzij zijn afkomst uit *Magna Graecia* en het onderwijs van zijn vader was Statius meer dan thuis in de Griekse literatuur. Maar ook met de Latijnse letteren was hij als geen ander vertrouwd, zoals blijkt uit talloze allusies in zijn werk. Als Griekse Romein en als zoon van een vader die niet tot de hoogste kringen behoorde lijkt hij in het keizerlijke Rome een buitenstaander te zijn geweest. Wellicht dat hij daarom graag in zijn landhuis bij Alba verbleef en op latere leeftijd weer naar zijn geboortestad terugkeerde.

Silvae

In de jaren 89-96 schreef Statius zijn vijf boeken *Silvae*, een titel die hij enkel geeft aan de bundels, niet aan de afzonderlijke gedichten. *Silvae*, meervoud, zou letterlijk vertaald kunnen worden als ‘bossen’ of ‘houtstapels’; figuurlijk betekent het ruwe of ongeordende materie, onbewerkte stof, in een handomdraai vervaardigde schetsen. Mengelwerk, een bundeling van vlot geschreven, geïmproviseerde verzen. Waarschijnlijk doelt Statius vooral op de verscheidenheid van onderwerp en de snelheid waarmee hij, naar eigen zeggen, deze gedichten

schreef. Ze zijn schatplichtig aan Griekse, geïmproviseerde lofdichten, een traditie waarin hij was opgegroeid en waarin ook zijn vader werkte. In deze afwisselende en schijnbaar achteloos geschreven poëzie demonstreert de dichter zijn vakmanschap.

De eerste drie boeken werden in één worp uitgegeven, in 93. Het vierde boek, grotendeels geschreven in 94-95, stelde Statius samen in Napels, waar hij had besloten te gaan leven. Het vijfde en laatste boek *Silvae* verscheen na zijn dood in 96. Elk boek wordt voorafgegaan door een opdracht in proza in briefvorm, een vernieuwing in de Flavische poëzie die we ook bij Martialis zien. De diversiteit in onderwerpen van deze gelegenheidsgedichten en het gegeven dat ze aan diverse patroons gericht zijn, vragen als het ware om een voorwoord. Deze inleiding biedt ruimte om de patroon aan wie het boek is opgedragen eer te bewijzen en om poëtische beginselen toe te lichten. Daarnaast kan het noemen van de afzonderlijke gedichten plagiaat tegengaan en bijdragen om de oorspronkelijke vorm van het boek te bewaken.

Het in deze uitgave vertaalde vierde boek *Silvae* vormt de omvangrijkste bundel en is zorgvuldig gecomponeerd. De dramatische datum van het openingsgedicht is januari, die van het slotgedicht is december. Gedichten variëren in lengte van 47 tot 163 verzen. Verzen in verschillende versmaten staan verspreid; thematische verbanden, zoals keizer Domitianus, vriendschap, familie, kunst en het literaire werk van de dichter zorgen voor eenheid.

Met zijn *Silvae* lanceerde Statius een nieuw genre ambitieuze gelegenheidspoëzie. Kunstig, veelzijdig, soms speels en geestig, met veel aandacht voor visuele cultuur. Vandaar de vele beeldende beschrijvingen van monu-

mentale bouwkunst, villa's en kunstwerken. Ecphrasis, de uitgewerkte levendige beschrijving van kunstobjecten en bouwwerken, brengt topografie, geschiedenis en mythe, tijd en ruimte samen. Deze grensoverschrijdend beeldende en literaire kunst overstijgt genres: sinds Homerus is ecphrasis een kenmerkend onderdeel van epos (zoals de beschrijving van het schild van Achilles), maar wordt ook aangewend in epigrammen die kunstwerken beschrijven. Ten slotte richt het ook de aandacht op het vakmanschap van de dichter zelf.

Zowel in Rome als rond de Baai van Napels woonden de welgestelde patroons aan wie Statius zijn *Silvae* opdroeg. Liefde voor de letteren verbond hen. Deze vrienden hadden een hogere sociale status dan Statius, die niet tot de hoogste kringen behoorde. In zijn gedichten, die beweren bijzondere gelegenheden te vieren, bewees hij hun eer en roemde hij hun naam; in ruil daarvoor werd hij uitgenodigd in hun villa's en waarschijnlijk ook financieel ondersteund. Het Romeinse begrip *amicitia* (vriendschap) verwijst dus veeleer naar de op patronage gebaseerde relatie tussen welgestelde, cultureel onderlegde aristocraten en mensen met een lagere sociale status. Zij onderhielden persoonlijke, meer of minder duurzame banden, gebaseerd op een uitwisseling van geschenken en diensten. Overigens is, vanuit het oogpunt van de dichter, het roemen van de verdiensten van zijn vrienden minstens even belangrijk als het demonstreren van zijn eigen talenten en prestaties.

Statius schreef zijn *Silvae* onder het bewind van Domitianus, die zowel op de voorgrond als op de achtergrond prominent aanwezig is in dit vierde boek. Statius was geen hofdichter of protegé van de keizer en laat zich

Random Rome en Napels

VOORWOORD

Statius groet zijn vriend Marcellus.

19

Ik heb een boek samengesteld, mijn beste Marcellus, dat ik zou willen opdragen aan jouw oprechte betrokkenheid. Eerlijk gezegd denk ik niet dat ik een van mijn bundels begonnen ben zonder de goddelijke majesteit van onze doorluchtige keizer aan te roepen. Dit boek nu heeft in de voorste gelederen drie lofdichten voor hem staan; je ziet dus dat jou niet meer eer bewezen kon worden dan door het vierde als erbetoon op te dragen aan jou.

In het eerste gedicht heb ik het zeventiende consulaat van onze overwinnaar van Germanië gevierd. In het tweede betuig ik mijn dank dat mij de eer is vergund om zijn meer dan goddelijke diner bij te wonen. In het derde uit ik mijn bewondering voor de Via Domitiana, waarmee hij die vreselijke hindernis van zandduinen uit de weg heeft geruimd. Dankzij zijn inzet voor het algemeen belang zul je ook de brief die ik je in dit boek vanuit Napels schrijf sneller ontvangen. Het volgende gedicht is een ode voor Septimius Severus, een jongeman die, zoals je weet, tot de meest vooraanstaande leden van de ridderstand behoort; hij is niet alleen een studiegenoot van jou maar daarnaast ook met mij in innige vriendschap verbonden. Wat betreft de tafelsculptuur van Hercules van onze vriend Vindex, dat gedicht kan ik jou ook aanrekenen in overeenstemming met de achting die hij verdient op grond van zijn inzet voor mij en voor de literatuur. Dat Maximus Vibius mij dierbaar is op grond van zijn

voornaam afkomst en zijn literaire prestaties heb al afdoende duidelijk gemaakt in de brief aan hem die ik over mijn Thebe-epos heb laten verschijnen, maar nu vraag ik hem ook om eerder terug te keren uit Dalmatië. Aansluitend volgt een gedicht, opgedragen aan mijn stadgenoot Julius Menecrates, een voorname jongeman en schoonzoon van mijn vriend Pollius; ik wens hem geluk omdat hij ons Napels verrijkt heeft met zijn kinderschare. Plotius Grypus, een jongeman uit de hoogste kringen, ga ik nog hoogstaander werk bezorgen, maar ondertussen heb ik in deze bundel wat hendecasyllaben opgenomen waar we tijdens de saturnaliën samen om hebben gelachen.

Waarom er meer gedichten in mijn vierde bundel *Silvae* staan dan in de voorgaande? Om te voorkomen dat lieden die er, naar ik hoor, op afgeven dat ik dit soort gedichten uitbreng gaan denken dat ze iets bereikt hebben. Ten eerste is het zinloos om over een voldongen feit te twisten, ten tweede had ik er al een flink aantal van aan onze heer en meester Caesar aangeboden – en dat betekent zoveel meer dan enkel publiceren!

Is het soms verboden om voor je plezier te oefenen? ‘In besloten kring niet,’ zeggen ze, maar bij sparring in vechtsport en oefenduels met steekwapens is publiek toch ook welkom? Hoe dan ook, wie met tegenzin iets van mij leest mag zich onmiddellijk als mijn tegenstander beschouwen. Waarom zou ik me dan naar zijn oordeel voegen? Per slot van rekening ben ik toch degene die zich blootgeeft. Vitters doen er beter aan om hun mond te houden en vertier te zoeken. Hoe dan ook, jij zult dit boek verdedigen, Marcellus, als je dat nodig acht; zo niet, dan krijgen wij er van langs.

Het ga je goed.